

Személyes szabadság és elmeógyógyintézeti elhelyezés.*

(Megjegyzések az 1912: LIV: t.-cè. 19. és 20. §-aihoz.)

*Epstein László dr., egyet. magántanár, a budapest-angyalföldi
áll. elmeógyógyintézet igazgatójától.*

Az a titokzatos homály, a mely a hajdani «őrültek házá»-t körülvette, már régen eloszlott és magának az «őrültek házá»-nak a helyét régen elfoglalta már az újkori elmeógyógyintézet, a melyben sem ablakrács, sem magas kőfal, sem zárt kapu nem akadályozza a bentlakók érintkezését a külvilággal, mely inkább szabad bepillantást enged minden érdeklődőnek az ő semmiféle titkot nem rejtő beléletébe; de daczára ennek még ma is bizonyos borzadálylyal beszélnek a «bolondház»-ról és írnak hasábos cikkeket a «tébolydák rejtelméi»-ről. És jóllehet az elmeorvosok minden törekvése odairányul, hogy az elmebetegek szakszerű és rendszeres gyógyításával hivatásuknak orvosi mivoltát mindinkább érvényesítsék és az intézetek berendezésével s egész szellemével ezeknek kórházi jellegét mindjobban kidomborítsák; mégsem fejlődött ki még kellőképen a közvéleményben az elmeorvoseljárásával szemben az a bizalom, a mely általában az orvos sikeres működésének egyik becses előfeltétele és fáradozásának egyik legszebb jutalma és még nines meg a közönségben az elmeógyógy-

* A Budapesti Kir. Orvosegyesület elme- és idegkórtani szakosztályában 1917 márczius 26-án és a Magyar Jogászegylet perjogi bizottságában 1917 május 12-én tartott előadások nyomán.

intézetekkel szemben az a megnyugvás, a melyet egyéb kórházakkal szemben ma már az egész társadalomban, fent és lent egyaránt tapasztalunk.

A bizalomnak és megnyugvásnak e hiánya pedig nem csupán az orvoslás eredményére és a betegek intézeti kezelésének módjára irányul, hanem irányul egyúttal az elmeorvosi működés jogi vonatkozású részére és érinti ez úton az elmeorvosok tudományos és egyéni megbízhatóságát is.

Sőt éppen az ezen utóbbi irányban mutatkozó bizalomhiány az, a mely nagyobb figyelmet érdemel, mert nem merül ki a nagyközönség tartózkodó magatartásában és egyes zajtkeltő, de felületes újságcikkekben, hanem komoly és számottevő körökben gyökeret vevén, vagy még csak érleli, mint Németországban, azt a szándékot, hogy az elmebetegekre és az elmeógyógyintézetekre vonatkozó és állítólag elégtelen jogszabályokat olyképen módosítsák, hogy épelméjű egyéneknek elmeógyógyintézetben való jogtalan vagy jogellenes elhelyezése és visszatartása az eddiginél hathatósabb mértékben megakadályoztassák, vagy pedig, mint nálunk és Ausztriában máris bizonyos intézkedésekhez vezetett; a melyek ezen célú szolgáltni akarják, a melyek azonban több tekintetben hiányosak és nem is válnak mindenben az elmebetegeknek s az elm elmebetegügy előnyére.

Ezen mindenféle egyformán megnyilatkozó törekvéssel szemben, a mely az intézeti elhelyezés tekintetében hiányosnak vélt, jogbiztonság fokozását célozza, fel lehet, sőt talán fel is kell vetni a kérdést, vajjon a jogellenes elmeógyógyintézet elhelyezés valóban oly könnyen és oly gyakran előforduló jelenség-e, hogy annak megakadályozására az eddigiéknél hathatósabb rendszabályok életbeléptetése szükséges

E kérdésre határozott «igen»-nel kellene felelnünk, ha mérvadóul fogadhatnák el azon röpiratokat, a melyek e tárgyra vonatkozólag, kevésbé nálunk, mint inkább Ausztriában és különösen Németországban oly

nagy számban napvilágot látnak, vagy ha az igazságnak megfelelénének azon állítások, a melyeket az elmebetegügyi jogállapotokra vonatkozóan egyes napilapok alkalom adtán kockáztatnak.

De ezen különféle irodalmi termékek nem igen alkalmasak arra, hogy reájuk támaszkodva adjunk feleletet a feltelt kérdésre.

Az említett röpiratok nagy, vagy talán legnagyobb része ugyanis oly forrásból ered, a mely elfogulatlanok semmiképen sem mondható. Szerzőik igen gyakran elmebajos és pedig többnyire paranoiás vagy ínbecill egyének, a kik intézetben voltak elhelyezve, de elhelyeztetésüket jogellenesnek tartván, az elszenvedett vélt jog sérelem miatt az elmeorvosokat és az egész elmeorvógyászatot is támadják és vádakkal illetik, a melyek alaptalanságuk daczára is a közönségben, fájdalom, sokszor hitelre találnak. A mi pedig a napilapokat, illeti, úgy talán nem is igen ritkán esik meg az, hogy ott oly cikkek jelennek meg, a melyek sokkal inkább újságírói lendületről és élénk képzelő tehetségről, mint tárgyalogosságról és tárgyismeretről tanúskodnak.

Hiszen találkozunk a komoly sajtóban azzal a higgadt megállapítással is, hogy «Az időnként, jobbjára öröklési és más pénzérdekből csapott lárma, hogy ezt meg ezt a gazdag embert épelmével csukták be az elmeorvóintézetbe, mindig üresnek bizonyult».¹ Megelégedéssel olvassuk azt a beismerést is, hogy az orvosok «a meglevő jogszabályokkal rendkívül óvatosan élnek és inkább kibocsátják az eltűrhető elmebeteg, hogy sem kitegyék a kényes és nehéz humánus ügyet az örökké lappangó gyanúnak és a nagyközönség elhamarkodott ellenszenvének.»² De ha viszont egy lap

¹ »Az Újság« vezércikke: «Az elmekórságok» 1904 okt. 25.

² »Az Újság« vezércikke «Előkelő botrány» 1909 jut. 25.

³ »Országos Hírlap« vezércikke: «Az örök éjszakában» 1898 május 15.

ilyeneket ír: «...de arról nem számol be semmiféle statisztika, hány embert visznek tébolydába, megfigyelő-intézetbe, elmeagyógyintézetekbe a nélkül, hogy erre igazságos ok lenne: Néha, néha nyilvánosságra kerül egy-egy borzalmas eset, a mikor az örültekházába hurczolt ember épelmével, kétségbeesett erővel, a vízbe fuldokló csodás erélyével, s az egészséges életösztön minden elszántságával küzd sorsa ellen. Mikor nyilvánvaló, hogy a szerencsétlen embert a leggonoszabb érdekek taszítják bele abba az örvénybe, a melyből alig képzelhető a tökéletes megszabadulás. Családi érdekek, bosszúszomjjal összefűződő embertelen törekvések könnyű szerrel diadalmaskodhatnak és megcsinálhatják egy ártatlan, de alkalmatlan ember tragikumát az örültté nyilvánítás révén. Nincsen törvény, mely kellőképen oltalmazza, nincsen intézmény, mely hathatósan védelmezze; az igazságot, a jogot, az emberieséget, az erkölcsöt büntetlenül sértheti, lábbal tiporhatja az önző érdek és a lelkiismeretlenséggel párosult fogyatékos szakértelem...» vagy ha egy másik lap¹ azt hangoztatja, hogy «.. .a legnagyobb könnyedséggel kvártélyoznak el nálunk tébolydában épelméjű embereket, a kiknek a szabadsága kellemetlen valami nagy urnák vagy hölgynek... vagy a kít épen a börtön elől kell a kellemesebb elmeagyógyintézetbe rejteni...», úgy ez oly beállítás, a mely sem most nem talál, sem évekkel ezelőtt, a mikor e cikkeket írták, nem talált sem házánk, sem más kultúrállam jogvédelmi állapotára.

Nem habozom azonban kijelenteni, hogy elméletileg képzelve, igenis előfordulhat, sőt talán elő is fordult már, hogy valakit elmeállapotában rejltő kellő ok nélkül, vagy akár jggellenesen is zárt gyógyintézetben elhelyeztek, jobban mondva, őt oda nemcsak bevitték és ott felvették, hanem, ami a tulajdonképeni fontos, őt jogellenesen ott is tartották. De annak, hogy az előfor-

¹ «A Polgár» cikke: «Elevenek temetője». 1905 jún. 29.

dulhat, nézetem szerint, nem annyira a jogi biztosíték hiánya, mint inkább tudásunk fogyatékosága és emberi gyarlósága az oka.

Mert hiszen alig képzelhető oly jogrendi szervezet, amely a jóhiszemű tévedés vagy a csalárd kijátszás lehetőségét kizárná.

A legjobb törvény s a legszigorúbb rendelet hiábavaló, ha azok, a kikre annak végrehajtása tartozik, értelmiség és szakértelem, kötelességérzet és erkölcsi fel fogás tekintetében nem ütik meg a kívánatos mértéket; viszont a tételes intézkedések hiányossága mellett sem kell a jognak, az igazságnak' és az egyesek érdekeinek kárt szenvedniük, hacsak az illetékes hivatali közegek minden tekintetben megbízhatók.

Ezen szinte közhelyszámba menő igazság szemmel láthatóan mutatható ki épen saját elmebetegjogvédelmi viszonyainkon, araint azok még röviddel ezelőtt fenn álltak.

Az 1870.-XIV. tc.-cz.-nek immár érvénytelenné vált 73. §-a és az ezzel kapcsolatos igazságügyministeri rendeleték értelmében ugyanis tudvalevőleg az állami elme gyógyintézetbe beszállított elmebeteg a megfigyelés eredményéhez képest, ha t. i. az elmebetegség megállapított, nemcsak véglegesen vétetett fel az intézetbe az igazgató személyes felelőssége alatt, hanem az utóbbinak véleményező értesítése alapján a nélkül, hogy a bíróság őt csak látta is volna, gondnokság alá is helyeztetett.

Törvény és ministeri rendelet tehát e téren oly jogkörrel ruházta fel Magyarországon az állami elme gyógyintézet igazgatóját, a melyhez hasonlót más téren és más országban aligha találunk. Egyetlen egy embernek szabad belátására volt bizva annak eldöntése," hogy egy neki átszolgáltatót egyén rövidebb vagy hosszabb időre, esetleg egész életére is szabadságától és polgári jogainak lényeges részeitől megfosztassék-e, vagy sem. Szakértő, ügyvéd és bíró úgyszólván egy személyben egyesült.

De daczára ezen, bizonyára hiányos jogrendnek, a mely, legalább látszólag, mindennemű önkénynek és visszaélésnek tárt kaput engedett, tudtommal nem fordult elő Magyarországon oly eset, hogy állami elmegyógyintézetben valakit jogellenesen internáltak volna; de sőt alig fordult elő eset, hogy csak ily irányú gyanú is komolyan felmerült volna.

Ezen örvendetes körülmény kétségtelenül azon skrupulozitásnak is köszönhető, amelylyel az intézetek vezetői a reájuk ruházott jogkört mindenkor kezelték; de másrészt a körülmények, hogy úgy mondjam, kényszerítették, illetőleg kényszerítik is őket ezen skrupulozításra.

Az igazgató ugyanis semmiképen sem járhat el kénye kedve szerint. Nemcsak törvény és rendelet, utasítás és bevett intézeti szokás és nemcsak a felettes hatósága részéről gyakorolt felügyelet szorítja őt arra, hogy a meghatározott egyenes utón haladjon és becsületesen, legjobb tudomása szerint járjon el, hanem teszi ezt az a csendes, de állandóan éber ellenőrzés is, amelyet az összes intézeti környezet gyakorol és amely az igazgatónak, úgyszólván, minden cselekedetére, minden lépésére, minden szavára kiterjed. Orvos és ápoló, tisztviselő és szolga, aki valamennyi az ő alárendeltje ugyan, de nem az ő alkalmazottja, mindmegannyi őre az általa követett eljárásnak. Maguk a betegek is, a kiknek nem mindegyike zavart és elbutult, akiknek nagy része szabadon jár-keel és nincs megfosztva a külvilággal való írásbeli és személyes érintkezéstől; a sok látogató és egyéb idegen, aki be- és kijár, mindezek többé-kevésbé ellenőrzést gyakorolnak.

Nem igen képzeltető el, hogy ennyi vizsgáló és nem mindig jóakarattal tekintő szem láttára visszaélés történjék, amely előbb-utóbb napfényre nem kerülne és megtorlást nem találna.

Ezen nagy nyilvánosságnak, amely a par excellence «zárt jellegű»-nek ismert állami elmegyógyintézet min-

den részére és egész működésére kiterjed, úgy hogy ez valójában sokkal nyíltabb, sokkal hozzáférhetőbb, mint az enyhébbnek feltüntetett és jobb hangzású magán-szanatórium, tulajdonítom elsősorban, hogy a jogellenes visszatartás gyanúja ezen intézetekhez nem igen férközött hozzá.

E gyanú mindig vagy rendszerint csak a magángyógy-intézetek ellen irányult, jóllehet épen ezek már a múltban is az ellenőrzési rendszernek voltak alávetve. így pl. oly komoly lap, mint a «*Pester Lloyd*», amely nem szokott könnyelműen vádat emelni és nyilatkozataiban igen tartózkodó szokott lenni, néhány év előtt, a midőn egy magánintézetben történt elhelyezés napokon és heteken át foglalkoztatta a sajtót, egészen nyíltan így irt: «Es ist nicht zu verkennen, dass die Versuche der ungerechtfertigten Internierung in Privatheilanstalten aus den verschiedensten Motiven und unter den kuriosesten Vorwänden sich bei uns auffallend häufen und mit noch auffälligerer Leichtigkeit ins Werk gesetzt werden. Diesen Versuchen muss ein Ziel gesetzt werden.» Egy másik lap¹ pedig más alkalommal gúnyosan így fakadt ki: «Maholnap úgy leszünk a Sch.. . -ral, R.-rel és más efféle intézettel, hogy az épelméjűségről kiállított bizonyítvány erejével fog birni az, ha valakit oda beszállítanak. Mert lehet épen épeszű ember más is, a kit nem érdemes a . . . ba csukni, de az már aztán egyre bizonyosabb lesz, hogy a kit egy ilyen magán-szanatórium méltónak talál arra, hogy gondjaiba vegye, szellemi kincseinek teljes birtokában van, csak épen az a pechje, hogy egyéb kincsei is vannak.

Nem, az ilyen szanatórium nem alacsony adhatik le oda, hogy közönséges valódi örülteket zárjon falai közé, erre való az állami tébolyda. A ... ra azért van szükség, hogy legyen végre egy olyan intézet, a hová el

¹ «*Az Est*» cikke: «A tébolydába hurczolt vőlegény». 1912 márczius 21.

lehesen zárni azokat a gazdag embereket, a kiknek valaki a vagyonára pályázik, de a kik sehogy sem akarnak megőrizni». Majd hozzáteszi: «A Lipótmezőre, Angyalföldre és egyéb állami vagy városi örültek házába nem lehet olyan könnyen becsempészni álörültet, mert ott senkinek sem üzleti érdeke, hogy az intézet tele legyen, sőt ellenkezőleg, a lelkiösmeretes mustrálás az érdekük. Az ilyen behurczolások mindig magánintézetekbe történnek... »

Távrolról sem azonosítom magamat ezen itt nyilvánított felfogással, sőt megjegyzem, hogy az az eset, a mely az utóbb emiített támadásra alkalmat adott, az ugyanazon lapban közölt kórrajzkivonat után ítélve, kifejezetten paralysses egyén volt, akinek intézeti elhelyeztetése nemcsak nem jogellenes, hanem nagyon is indokolt lehetett. De nem is az itt a lényeges, hogy a vád, amelyet a lapok a magánintézetek ellen emeltek, jogos, vagy jogtalan volt-e, hanem az, hogy egyáltalában és pedig oly élesen emeltetett. Es az idézett kijelentésekkel éppen csak megvilágítani óhajtottam azt a különbséget, amelylyel a közvélemény a jogvédelem szempontjából egyfelől az állami, másfelől a magánintézetet megítéli: amott a jogilag akkor még hiányos és laza rendszer daczára nem táplált aggodalmat, emitt pedig a szigorúbb határozmányok sem szerelek neki kellő megnyugvást.

Nagyjelentőségű tény az, amely ezen különböző megítélésben nyilvánul, mert mutatja, hogy a közvélemény nem a paragrafusokba foglalt szabályokban, hanem az élő intézményben és annak kezelőiben keresi a jogbiztonság garanciáit és bogy ezen garanciákat az álmamilag kezelt intézményekben inkább véli feltalálni, mint olyanokban, amelyekre az államnak csak közvetett ingerenciája van.

És azért már sok év előtt felhangzott nálunk is az

¹ «Magyarság» vezércikke «Élőhalottak sorsa». 1902 okt. 29.

a kívánság, hogy a magánelmeógyógyintézeteket államosítsák, a minthogy Angliában valóban már 1886 óta ily intézetükéi nem engedélyeznek, amihez hasonló határozat áll fenn az ausztráliai Viktória-gyarmatra nézve is.¹

De ha ezen gyökeres nézetem szerint nemcsak jogvédelmi, hanem egyéb szempontból is egyedül helyes és czélszerű eljárásnak ezidőszerint talán még kevés szószólója: akad is, úgy annál nagyobb azoknak a száma, a kik a magánelmeógyógyintézeteknek legalább szigorúbb ellenőrzését követelik, mert, amint egy napilap² egyszer írta: «Rettentő azt elképzelni is, hogy a magánelmeógyógyintézet vezetősége jogállamban, ha csak pillanatra is, rendelkezék még a beteg állampolgár személyes szabadságával is». Kifejezetten hangsúlyozza egy még 1862-ben kiadott porosz miniszteri rendelet is, hogy «die zur Verhütung ungerechtfertigter Freiheitsberaubung angeblich gemütskranker Personen notwendigen gesetzlichen Bestimmungen in Beziehung auf *Privat*-anstalten... in höherem Grade nach geboten erscheinen, als für die öffentlichen Anstalten, welche nach bestimmten, von den Staatsbehörden genehmigten Statuten verwaltet werden,»³

Ezek után annál meglepőbb, hogy a mi törvényhozásunk az új Pp. életbeléptetéséről szóló 1912:LIV. f.-cz. megalkotásakor az elmeógyógyintézetekre vonatkozó intézkedésében, ellentétben az imént kifejtett irányattal, inkább azon szempont által vezéreltette magát, hogy nem a magánintézeteket, hanem az államiakat helyezze szigorúbb jogvédelmi ellenőrzés alá.

Az idézeti törvénynek idevágó intézkedése ugyanis csak abban áll, hogy azt az ellenőrzési rendszert, a

¹ *Schultze*: »Das Irrenrecht«. Aschaffenburg's Hdb. d. Psych. Allg. Teil V. S. 215.

² «*Magyarság*» i. h.

³ *Reissner*: «Die Zwangsunterbringung in Irrenanstalten etc.» Berlin — Wien, o. 11. 1905.

mélynek korábban csak a magánintézetek és a közkórházak elmebetegosztályai voltak alávétve, az állami elmeorvosintézetekre is kiterjesztette. Ez magában véve helyes és üdvös intézkedés, mert erősíti a jogvédelmet és csökkenti az intézeti igazgató egyéni felelősségét, miért is épen intézeti orvosok sürgették azt első-sorban.

De ezen intézkedésnek a közvéleményre semmiféle megnyugtató hatása nem lesz, mert pótolja ugyan azt a jogi hiányt, amely a személyes szabadságnak tételes védelmére nézve az állami elmeorvosintézetek szervezetében fennállt, de nem veszi figyelembe épen azt a körülményt, hogy a közvélemény nem annyira az állami, mint inkább a magángyógyintézetektől félti az elmebetegsége alá kerülő egyének személyes szabadságát és hogy ez okból a jogellenes internálás vádja nem az állami, hanem, amint voltam bátor kifejteti, főképen a magánelmeorvosintézetek ellen szokott irányulni. Ha tehát e téren orvoslásnak szükségessége egyáltalában fennforgott, úgy annak első-sorban a magánintézetekre vonatkozó határozmányok szigorítását kellett volna célba vennie, mert kétségtelenül ezek azok, amelyek a közvéleményt nem elégitették ki.

De ezen határozmányokat a törvény lényegileg érintetlenül hagyta és így változatlanul maradt fenn az az állapot, amely legalább is a gyanakvásra hajló kedélyekben nyugtalanságot idézett elő és tapasztalat szerint a gyanakvást lehetővé is tette, úgy hogy a vélt jogellenes intézeti elhelyezés szenzációs esetei bizonyára a jövőben sem fognak elmaradni.

Az ilyen esetek azonban, akár történt legyen jogsérem, akár nem, a közvéleményt mindig az elmeorvosok és az elmeorvosintézetek ellen hangolják és ezekkel szemben bizalmatlanságot keltenek, vagy a már létező bizalmatlanságot fokozzák, a mi viszont az elmebeteg kárára esik, már csak azon okból is, mert megnehezíti azon különböző két álláspontnak össze-

egyeztetését, amelyet az intézeti betegfelvételre nézve egyfelől az elmeorvos, másfelől a jogász elfoglal.

Más-más szemmel nézi ugyanis e kettő egy elmebajos vagy elmebajra gyanús egyének intézeti elhelyezését.

Az elmeorvos nem szabadságfosztást lát benne, hanem oly intézkedést, amely mindennek előtt magának a betegnek érdekében szükséges, de esetleg másoknak oltalmára is szolgál; a betegnek intézetbe való felvételét azon orvosi eljárás bevezetőjének tekinti, amelynek célja a beteget lehetőleg meggyógyítani; minthogy pedig ezen törekvés legtöbb sikerrel, akkor kecsegtet, ha a beteg minél korábban kerül szakszerű és czóltudatos orvoslás alá, azért a felvétel elől minden akadályt óhajtana elhárítani és azt legszívesebben minden fölösleges alakiságtól mentesítené.

Ezzel szemben a jogász az intézeti elhelyezésben mindenekelőtt az abban rejlő kényszert veszi észre; az ő ügyeimét elsősorban az köti le, hogy az internálás a személyes szabadság korlátozásával és a cselekvőképesség megszorításával jár: az ő szemében az egész eljárás beavatkozást jelent a kétségtelenül legszentebb emberi jogokba és ő aggodalmat táplál arra nézve, hogy ezen beavatkozást az esetleges visszaélés ellen való kellő garanciák nélkül tűrje, miért is egy egyének elmeagyógyintézetbe való felvételét a legmesszebbmenő kautelákkal óhajtja körülvenni. Az ő álláspontja, jogi szempontból nézve, kétségtelenül ópoly helyes, mint amilyen indokolt az elmeorvos álláspontja orvosi szempontból tekintve.

Oly éles az ellentét e két álláspont között, hogy a kiegyenlítés, a mely pedig elmeagyógyászati okokból és az elmebetegügy érdekében mindenképen kívánatos, szinte lehetetlennek látszik.

Megkísérli azonban a kiegyenlítést az új Pp. életbeléptetéséről szóló törvény azon jogi különválasztás által, amelyet az elmeagyógyintézetbe való befogadás és fel-

vétel, helyesebben, visszatartás között tesz. Ennek az alapján ugyanis a beteg intézeti elhelyezése a szükség beálltával akadálytalanul megtörténhetik a nélkül, hogy a személyes szabadság jogtalan megsértésének veszélye állana elő, mert hiszen a befogadási- csakhamar a bírói elmebetegség megállapítási eljárás követi.

«Csakhamar», mondom, és ebben, t. i. az ezen szóval jelzett fogalomnak nyulékonyosságában rejlik a kérdés ugró pontja, Szigorúan es eszményiesen ugyanis a jogvédelmi szempontnak csak akkor tennénk teljesen eleget, ha a megállapítási eljárás nyomban a befogadás után következne, amihez azonban mindenekelőtt az kellene, hogy az intézetben állandóan egy kiküldött bíró tartózkodjék, aki az elmebeteg gyanánt behozott személyt az ugyancsak állandóan rendelkezésé álló szakértővel azonnal megvizsgáltatja. De ezen módozat, a mely különben sem vezetne mindig célhoz, mert az elmebajt minden esetben rögtön megállapítani nem lehetne, gyakorlatilag nem lévén keiy átül vihető, a befogadás és a bírói eljárás között mindenképen a külső viszonyokhoz mert rövidebb vagy hosszabb időnek el kell telnie. A törvény intencziója immár kétségtelenül az, hogy ez az időtartam a lehető legrövidebbre szoríttassék, mert elrendeli, hogy az igazgató a befogadról «azonnal» tegyen jelentést¹ a kir. járásbírósnak; ez pedig a jelentés beérkezése után «haladéktalanul» vizsgálja meg a bejelentett személyt.

De vájjon egyáltalában szükséges, indokolt és célszerű-e a teendőknék ezen szerfelett sürgős lebonyolítása?

Már az 1906. évi országos elmeorvosi értekezleten

¹ Ez nézetem szerint nem helyes kifejezés, mert a «jelentés» kötelezettsége csak a feljebbvalóval vagy a felettes hatósággal szemben ált fenn; mátt pedig a bíróság nem felettes hatósága az igazgatónak. A helyes kifejezés az lett volna, hogy köteles a bíróságot «értesíteni» vagy a bíróságnak «bejelenteni». Az osztrák «Entmündignngsordnung» helyesen is mondja: «hat... anzuzeigen», nem pedig «hat . . . zu melden».

rámutattam egy ott tartott referátumban, amelyben ezzel a tárggyal is foglalkoztam, arra, hogy a bejelentésre vonatkozó rendelkezés, lia azt szó szerint vesszük, egyfelől nem eléggé szabatos, mert nem mondja ki, hogy a bejelentés a rendes ügymenetben vagy soronkívül, vájjon postán, küldöncz vagy távbeszélő alján történjék-e; másfelől minden éneiben, mint pl. az este és éjjel történő beszállítások alkalmával, nem is hajtható végre és azért úgy véltem, hogy e szót «azonnal» helyettesíteni kellene e kitéttel: «24 órán belül, lehetőleg rövid úton». Utaltam egyúttal azon nehézségekre, amelyekbe azon rendelkezésnek szó szerinti foganatosítása ütközhetik, hogy a vizsgálat a bejelentés beérkezése után «haladéktalanul» eszközöltessék, és itt is bizonyos határidő megállapítását javasoltam, amely határidőnek elmeorvosi és munkámegtakarítási szempontból nem is szabadna túlrövidnek lennie. Emiatttem ugyanis, hogy legalább néhány napi megfigyelés után a szakértő sokkal inkább adhat határozott véleményt a felveendő egyén elmeállapotáról és így sokkal inkább is van azon helyzetben, hogy az újabb jelentéstételt és a szemle esetleges megismétlését fölöslegessé tegye, mint néhány órával a befogadás után; hogy másfelől vannak kórformák, mint pl. alkoholos deliriumok, amelyek néha egy pár óra vagy egy-két nap alatt teljesen lezajlanak, úgy hogy a beteg elbocsátható és bírósági megvizsgálata általában már nem szükséges. Felhoztam, hogy ezélszerű bizonyos határidőt engedni azért is, hogy ugyanegy kiszállással több vizsgálatot lehessen összekötni.

E körülményekkel a múlt évi szeptember 1.-én életbelépett új osztrák «Entmündigungsordnung» tényleg számolt is, amennyiben úgy rendelkezik, hogy a bejelentés rendszerint 24, legkésőbb pedig 48 órán belül történjék, a vizsgálat megejtésére, illetőleg a megállapítási végzés meghozatalára pedig háromheti határidőt enged, de még itt is hozzáteszi «wenn möglich».

Az immár több mint kétévi tapasztalat is, amely az 1913:LIV. t.-cz. életbelépte óta rendelkezésünkre áll, beigazolta az emiuttal észrevételek megokolt voltát, sőt mutatja, hogy különböző kezelési nehézségek is állják útját a törvény szószerinti, pontos végrehajtásának; és azonfelül is kiderített a gyakorlat többféle lényegbeli hiányt, amelyek közül *Oláh* néhányat már a törvény érvényének első hónapjaiban kiemelt.¹

Nem óhajtok a nézetem szerint fennforgó hiányokkal itt egyenkint behatóbban foglalkozni; mert nem tartanám helyénvalónak, hogy itt egyáltalában részletekbe bocsátkozzam. így pl. nem óhajtom fejtegetni, hogy a törvény nem tartalmaz intézkedést az intézetből elbocsátott, de rövidebb vagy hosszabb ideig múlva újból behozott, vagy egyik intézetből a' másikba átszállított betegekkel történendő eljárásra nézve; hogy nem veszi számba, hogy a klinikákon, egyes elmebeteg-osztályokon és magánintézetekben önként jelentkező idegbetegek is felvétetnek, amit különben *Fényes Vincze*, kir. tvszki bíró már két év előtt érintett.² Nem óhajtom szóvá tenni az állami és egyéb közintézetekben történő szakértői kirendelések kérdését és nem akarom tárgyalni, hogy a törvény kételyt hagy fenn az iránt, vajjon a betegnek intézeti felvételét megengedő birói végzésre csak az a tény legyen-e mérvadó, hogy az elmebetegség megállapított, avagy egyéb szempontok is, nevezetesen a gyógyítás, vagy az ön- és közveszélyesség szempontjai legyenek-e irányadók?

Mindennek kifejtésére itt nem terjeszkedem ki; csak néhány oly fogyatkozásra legyen szabad utalnom, a melyből látható, hogy egyrészt a betegek érdekei, a mennyiben ezek az intézetten kívül álló tényezők által megvédendők és megvédhetők, most kevésbé vannak

¹ *Oláh* Gusztáv: «Országos elmebetegügy és polgári perrendtartás». *Bírák és Ügyészek lapja*. IV. évf. 44. sz. (1915 márcz. 15.)

² *Fényes Vincze*: «Az 1912:LIV. t.-cz. 19. §-a». —U. o.

megvédve, mint voltak azelőtt; és hogy másrészt az a cél, amely az életbeléptető törvény megalkotásakor a törvényhozó szeme előtt lebegett, hogy tudniillik az elmeógyógyintézetben való elhelyezés, illetőleg az abban való visszatartás által senkinek személyes szabadsága jogtalanul sérelmet ne szenvedjen, tulajdonképpen nincs elérve.

A mi az intézeti betegek különböző anyagi és erkölcsi érdekeinek előbb említett védelmét illeti, úgy ennek szerintem most hiányosabb volta az új Pp. azon egyébként helyes intézkedésének folyamánya, hogy megszüntette azt a kapcsolatot, amely korábban az elmebetegeknek intézetbe felvétele és gondnokság alá helyezése között fennállt. Helyes ezen intézkedés, mert az intézetbe felvett minden elmebetegnek válogatás nélkül való gondnokság alá helyezése, amint az azelőtt hivatalból történt, valóban nemcsak nem szükséges, hanem akárhányszor káros is. De viszont ép oly káros, amint azt más szempontból *Oláh* is joggal kiemeli, a gondnokság alá helyezésnek elmaradása akkor, amikor annak elrendelése szükséges volna, mely szükségesség bizonyára igen sok esetben, talán az esetek nagyobb számában mégis csak fennáll. Már pedig az új eljárás óta az intézetbe kerülő betegek gondnokság alá helyezése oly ritka, hogy pl. a vezetésem alatt álló angyalföldi elmeógyógyintézetbe 1915-ben és 1916-ban felvett 932 beteg közül eddig összesen csak nyolcz helyezettett gondnokság alá; a többiről csak annyiban történt gondoskodás, hogy egyes esetekben az árvaszék ideiglenes gondnokot rendelt ki. Nem szenvedhet kétséget, hogy itt megfelelő intézkedésnek szükségessége mindenképpen fennforog és ezen okból, azt hiszem, nagyon figyelemre méltó az *Oláh* által felvetett eszme, hogy a bírói szemlén az árvaszéki ügyész is jelen legyen, aminek bizonyos analogonját az osztrák eljárásban találjuk, ahol, kétségtelenül elsősorban a közbiztonsági tekintetek szemmel tartása végett, a tartományi politikai

hatóságnak egészségügyi közege is résztvehet a szemlén és folyhat be a vizsgálatba. De azon tapasztalatuk alapján, amelyeket különösen a környezetükből hirtelen kiragadt szegényebb néposztályu betegek sorsára nézve az intézetben elég sűrűn van alkalmuk tenni, szükségesnek vélném, hogy az intézetbe kerülő betegek érdekeiről való gondoskodás közigazgatásilag már a behozatal perczében kezdődjék.

Ez ugyan nem tartozik a személyes szabadság kérdéséhez, de úgy vélem, hogy a személyes szabadság védelme egyéb erkölcsi és anyagi javaink védelme nélkül csak képzelt érték.

Azonban voltam bátor említeni, hogy a törvénynek oly fogyatkozásai is vannak, amelyeknél fogva tulajdonképen a személyes szabadság védelmére irányuló ezélját sem érheti el. Ily fogyatkozás az, hogy a törvény nem állapít meg bizonyos határidőt azon bírósági végzés hatályára nézve, amelylyel a beteg az intézetbe felvehetőnek, helyesebben ott tarthatónak nyilvánittatik. Ezen hiány folytán ugyanis megtörténhetik, hogy a beteget esetleges meggyógyulása után még tetszés szerinti ideig visszatartják az intézetben, hacsak a törvényes képviselő, vagy hozzátartozó a betegnek elbocsátását, illetőleg vizsgálatát nem szorgalmazza. Az osztrák «Entmündigungsordnung» ennek bizonyos mértékben útját állja az által, hogy a szóban forgó végzésnek hatályát legfeljebb egy évre terjedő határidőhöz köti, amelyen túl a beteg csak újabb vizsgálat és végzés alapján tartható tovább intézetben.

De annak az osztrák rendidet sem állja és nem is állhatja útját, hogy az intézetbe befogadott egyén hetekig, vagy akár két-három hónapig is az elmebetegség megállapítása nélkül bent ne tartassék, ha a szakértőnek nem sikerült az első vizsgálatnál a vizsgált egyén elmeállapotára nézve biztos eredményre jutni. Es ha az illető egyén azután végül elmebetegnek nem találtatik, akkor rövidebb vagy hosszabb időn át mégis

csak jogtalanul volt személyes szabadságától megfosztva.

Mindezen fogyatkozások kevésbé a törvény szerkezeti hibáiból, mint inkább az ügy természetében rejlő nehézségekből erednek.

E nehézségek részben magával az elmeorvostannal függenek össze, amely, fájdalom, még ma is nagyon távol van attól, hogy eleget tegyen azon követelménynek, amelyet több mint két évtized előtt egy, csupa előkelő nevű férfiúból álló, nagyszámú német gyülekezet elég naiv módon így állított fel: «Die psychiatrische Wissenschaft hat als Naturwissenschaft die Pflicht, ihre Diagnosen auf anatomische und physiologische Grundlagen zu stellen».¹ Hiszen éppen az a körülmény, hogy az elmeorvosi diagnosztika nem támaszkodhatik eléggé a vizsgált egyénen kellőképpen kimutatható szervi elváltozásokra, vagy pontosai, 'mé.r.b.e[^]. és szabatosan értékelhető élettani zavarokra; hogy ál-elmebaj felismerésére csak kevés tárgyias ismertetőjel áll rendelkezésünkre, mert vizsgálati módszereink az elmeorvostan terén és pedig eddig annak még csak igen szűk körében, csak most kezdenek fizikai és kémiai-irányban biztató módon kialakulni; az ez idő szerint még nagyon is nélkülözik azt az exaktságot, amely a körjelzésre biztos alapul szolgálhatna; mondom, éppen az a körülmény a tulajdonképeni kútforrása azon bizalmatlanságnak és gyanakvásnak, amelylyel az elmeorvos megállapítását sokszor fogadják. És nem szükséges bizonyítani, hogy tudásunknak e hiányát, amelylyel a szakember is csak nehezen vagy egyáltalában nem tud megküzdeni, a laikusnak szakismeretektől és szakbeli tapasztalatoktól meg nem zavart, úgynevezett elfogulatlansága sem pótolhatja, úgy hogy a laikus elemnek itt-ott kívánt bevonása a vizsgálatba sem oszlatná el a felmerülő kétségeket. És talán joggal lehet kételkedni abban, hogy

¹ v. *Kirchenheim* n. *Reinmetz*: *Zur Reform des Irrenrechts* Verl. D. B. Wiennemann Barmen, 1895., p. 11.

több eredményre vezetné-e, ha a bíró, a mint azt az előbb emiített német gyülekezet kívánta, az állítólag elmebeteg egyént az intézeti orvosok távollétében személyesen vizsgálná.¹

Félre nem ismerhető azonban, hogy e kívánalmakat már nemcsak azon, hogy úgy mondjam, tárgyilagos bizalmatlanság szüli, amelyet az elmekórtannak nem tagadható fogyatékosága többé-kevésbé megmagyaráz, hanem, hogy belejátszik abba másfajta bizalmatlanság is, amely ugyan szerves kapcsolatban áll az előbbivel, de az elmeorvosok személye ellen is irányul, ami pl. világosan jut kifejezésre v'. *Kirchenheim*, heidelbergi tanár és *Reinarz*, düsseldorfi jogtanácsos ilyképen hangzó óhajában: «Wenn es sich nicht um einen plötzlich in gefahrdrohender Weise hervortretenden Ausbruch von Geistesstörung handelt, soll die Entscheidung — (t. i. a gondnokság alá helyezésre és az intézeti elhelyezésre nézve) — in die Hand einer Kommission unabhängiger Männer gelegt werden, die das Vertrauen ihrer Mitbürger geniessen...»²

Ilyfajta bizalmatlansággal sikeresen megküzdeni alig lehet. De figyelemre méltó az az engedmény, hogy az elmebetegség veszélyes kitörése esetén nem kívánják a laikusok által eszközendő vizsgálatot, hanem az ilyen veszélyes eseteket nyugodtan átengedik az orvosoknak a nélkül, hogy kutatni akarnák, vajjon csakugyan elmebetegség volt-e az illető egyén veszélyes magatartásának oka, vagy sem.

Legalább a közbiztonsági szempontot tehát bizonyos körülmények között még elég nyomósnak fogadják el arra, hogy miatta rést üssenek azon rendszabályokon, amelyek arra volnának hivatva, hogy az elmeegógy-intézetek veszedelme ellen a személyes szabadság védőbástyáját alkossák.

¹ I. h. 10-ik o.

² I. h. 6-ik o.

Nem úgy a tisztán orvosi szempont. Ennek a jogi tekinteteket már mereven szembeállítják. És nem lehet tagadni, hogy csakis ily merev szembehelyezkedés, amely mellett az orvosi szempont, ha ez egyáltalában lehetséges volna, úgyszólván figyelmen kívül hagyatnék, tenné lehetővé, hogy azon cél, amelynek érdekében ezen jogi tekintetek felmerülnek, tökéletesen eléressék.

De mert a gyakorlati élet az orvosi szempontnak mellőzését nem tűri és mert ilyképen a jogi tekinteteknek az orvosi követelményekhez mégis csak többé-kevésbé alkalmazkodniok kell, a célul kitűzött jogvédelem, ha csak elméletileg is, szükségképen bizonyos hiányt szenved. Ebben rejlik további oka azon fogyatkozásoknak, amelyek miatt szóban forgó törvényünk sem érheti el kifogástalanul, minden kétséget kizáróan az elmeegógyintézeti elhelyezésre vonatkozólag maga elé tűzött jogvédelmi célját. És bármilyen kísérlet történjék is ez irányban, az más eredményre nem vezethet, mert minden törekvés, amely az intézeti elhelyezéssel szemben gyakorlandó jogvédelmet tételesen biztosítani akarja, beleütközik azon előbb kiemelt ellentétbe, amely az orvosi és jogi álláspont közt fennáll, és amely annál nehezebben egyenlíthető ki, mert mind a kettő nagy emberi értékekért száll sikra.

Az egyik a beteg gyógyítását és egészségének helyreállítását tartja szem előtt, a másik a legbecsesebb emberi jognak, a személyes szabadságnak biztonságáért küzd.

Bajos volna eldönteni, hogy a megjelölt két cél közül az egyes egyén szempontjából melyik a kívánatosabb, melyik az értékesebb. A köz szempontjából ennek eldöntése már kevésbé nehéz, mert míg a megtámadott egészségnek helyreállítása elsősorban csak magának a betegnek és hozzátartozóinak az érdeke, a köznek pedig csak annyiban, hogy az illető egyén betegsége által a társadalomnak terhére vagy ártalmára ne legyen, addig a személyes szabadság oly kincs, amelynek jogtalan

megsértése minden esetben veszélyt jelent az állampolgárok összességére nézve. Es így az összesség szempontjából a személyes szabadság védelme határozottan fontosabb érdek, mint a betegség gyógyítása.

E védelemről az államnak kell gondoskodnia és azért kötelességet teljesít, amidőn az elmeegógyintézeti elhelyezést, amely a személyes szabadság korlátozását vonja maga után, oly biztosítékokkal veszi körül, amelyek bármilyen visszaélés elkövetését a lehetőségig kizárják.

De ezen biztosítékok megválasztásában és alkalmazásában különbséget tehet saját intézetei és a magánintézetek között, mert az előbbieken saját felelős közegeinek személyében, akiket nemcsak a hivatali eskü köt, de a kik a felettes hatóság folytonos ellenőrzése alatt is állnak, úgysis állandóan ő maga van jelen és gyakorolja közvetlenül az ott elhelyezett egyének jogvédelmét, míg ellenben az utóbb jelzett intézetekben ezen feladatát csak külön e célra esetről-esetre kiküldött közegei útján végezheti.

De ha már ily különbséget tenni nem akar, vagy nem tart célszerűnek, nem volna szabad különbséget tennie a betegbefogadás módozataira nézve sem és legalább ugyanazzal a joggal kellene felruháznia az állami intézeteket, amelylyel a magánintézetek bírnak, hogy t. i. önként jelentkező idegbetegeket is felvehessenek, mely intézkedés egyúttal lényegesen elősegítené, hogy az elmeegógyintézetekkel szemben létező előítéletek enyhüljenek és másrészt alapját vetné meg a *népies ideggyógyintézeteknek*, a melyeknek szükségessége a háború után még sokkal nagyobb lesz, mint volt már eddig is és így kívánatos volna, hogy az a törekvés, amely a személyes szabadságot egy képzelt veszély ellen akarja védeni, legyen megindítója a védekezésnek azon valószínű veszedelem ellen, amely népünknek széles rétegeit a háború nyomában járó különféle nenrosisok és psychoneurosisok által fenyegeti.

Nem az ellenőrzéstől való félelem, sem a több munkától való irtózás váltja ki az intézeti orvostól azt a kívánságot, hogy a betegelhelyezéssel kapcsolatos jogvédelmi rendszabályok lehetőleg egyszerűsítsenek, hanem annak felismerése, hogy e rendszabályok az ő orvosi hivatását elhomályosítják és őt orvosi feladatának sikeres teljesítésében hátráltatják. Ő a beteget gyógyítani akarja. Ez neki is és az intézetnek is a célja, amelynek a betegre vonatkozó minden intézkedést alárendelendőnek vél. És mindaz, ami e célt elősegíti, egyúttal a legjobb eszköz arra, hogy az elmeorvosintézeti elhelyezés minél kevésbé legyen korlátja az elhelyezett egyének személyes szabadságának.